

Rabindranath Tagore, poeta i pedagog que creu en l'esperança

Joan Mallart i Navarra *

Resum

Aquest article prové de la conferència que l'autor va dictar el 24 d'abril de 2014, dins de la Jornada Esperança, il·lusió i utopia en educació, que va tenir lloc a la Universitat de Barcelona. Després de preguntar-se si el pensament de Tagore ha passat de moda, l'autor dibuixa un esbós biogràfic d'aquest autor que va establir ponts de diàleg i comunicació entre Orient i Occident. Igualment, s'aproxima a l'obra literària i assagística de Tagore, alhora que sistematitza els seus principis pedagògics i didàctics. També aborda la vocació cosmopolita i universal de Tagore, sense negligir els seus ideals de pacifisme, amor universal i esperança. L'article es completa amb una extensa bibliografia i altres annexos.

Paraules clau

Tagore, pedagogia, hinduisme, pacifisme, esperança, Gandhi

Recepció original: 12 de maig de 2015

Acceptació: 7 de setembre de 2015

Publicació: 1 de juliol de 2016

«Cada infant, en néixer, ens porta el missatge que Déu no ha perdut encara l'esperança en els homes».

«Si plores de nit perquè no hi ha sol, les llàgrimes no et deixaran veure els estels».

«Tinc la meua pròpia visió de l'optimisme. Quan una porta es tanca, una altra s'obrirà i apareixeran coses meravelloses».

«No impedeixis que l'infant faci el seu propi aprenentatge, per haver nascut en un altre temps».

Vigència de Rabindranath Tagore (1861-1941)¹. Ha passat de moda?

Tagore és important avui encara més que mai; això és el que intentaré defensar². Se'm fa necessari abans, fer palès el meu agraïment per la invitació a parlar-ne a la Jornada sobre Esperança, il·lusió i utopia en educació, ja que l'esperança no ha estat massa una virtut que m'hagi caracteritzat fins ara, llevat de l'esperança pedagògica i la confiança en els estudiants que mai no he deixat de tenir.

Motivacions profundes m'han portat a triar Tagore per a aquesta intervenció, unes lectures de joventut i una admiració durant tota la vida per l'obra completa d'un geni. El

(*) Catedràtic del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la Universitat de Barcelona. Mestre, doctor en Pedagogia i llicenciat en Filologia catalana. És autor d'obres de llengua catalana per a l'educació primària, secundària i batxillerat. S'interessa per l'ensenyament del llenguatge, el currículum i l'avaluació. Membre del Grup d'Investigació i Assessorament Didàctic (GIAD), grup de recerca consolidat reconegut per l'Agència de Qualitat. Vicepresident de la Societat Catalana de Pedagogia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Adreça electrònica: joan.mallart@ub.edu

(1) El seu nom bengalí és Tâkhur o Tâkhura, Tagore és la forma anglesa a partir de la pronunciació.

(2) Aquest text correspon a la intervenció de l'autor en ocasió de la Jornada sobre Esperança, il·lusió i utopia en educació, que es va celebrar el 24 d'abril de 2014, organitzada pel Centre Edith Stein i el Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona.

poeta³ creu en l'esperança, i en la llibertat, en l'alegria, en l'amor, en Déu, en la Humanitat. Hi creu sincerament, profundament, esperançadament. La lliçó de la seva obra i especialment de la seva vida, malgrat les vicissituds i adversitats, és admirable i valuosa avui en el camp del pensament i de l'educació. Faríem bé de tenir-lo present ara que ja han passat més de 150 anys del seu naixement i tot just l'any passat (2013) es complia un segle del seu Premi Nobel. Les paraules de Carner Ribalta (1983, p. 13) presenten una idea del món tan complet de Tagore i el que ha representat:

Si el poeta és l'eix central de la seva personalitat, en l'externa arquitecturació de la seva figura, hi ha el pedagog; l'eloqüent predicador; el fervorós mestre en religió; el batallador polític; el roent patriota. I, d'una manera plenament característica, el més fèrvid dels universalistes.

Només lamento que les meves limitacions no puguin donar compte d'una manera més completa de tan valuós personatge, geni de la poesia, del pensament i de l'educació del segle xx. La seva obra és tan extensa⁴ i profunda que m'he sentit incapaç de transmetre'n altra cosa més que el gust i el desig d'anar a beure a les seves fonts directament per no traïr-lo, en lloc de la incompleta selecció presentada aquí.

No vinc a Tu
només per un vas d'aigua,
sinó per la font mateixa.
No vinc
buscant guia només fins a la porta,
sinó fins a dins
de la casa del Senyor;
no busco solament
el present d'amor,
sinó l'Amor mateix.

En la introducció al llibre cabdal de poemes *Gitanjali*, W.B. Yeats va escriure: «Aquests poemes mostren en la seva concepció un món amb el qual he somniat tota la meua vida. És l'obra d'una cultura superior». També un altre gran poeta, en aquest cas francès, André Gide, a la introducció a la mateixa obra, escrigué sobre l'emoció i l'art exquisit que hi trobà: «No crec conèixer en cap altra literatura, un accent més solemne i més bell». Ara ja han passat més de 100 anys des que Yeats o Gide van fer aquests comentaris entusiastes sobre la poesia de Tagore. A Occident, el nom de Rabindranath Tagore ja no figura avui entre les grans personalitats del seu temps. L'enorme recepció que se li va tributar en els primers anys ha anat deixant pas a una indiferència quasi total. El món anglosaxó va deixar de fer-li cas a mitjans dels anys 30 (Baños, 2011). Tothom ha sentit parlar del nostre admirat poeta i pedagog, però no són pas molts els qui han tingut l'oportunitat d'assaborir els seus textos extensament. Tothom en sap alguna frase, però difícilment podrien citar més de dos o tres llibres seus entre els centenars que en va escriure.

-
- (3) En dir poeta, no caldria afegir pedagog, de la mateixa manera que si es diu pedagog, tampoc caldria afegir «poeta». Aquí diem primer poeta perquè és la denominació amb què es reconeixia Tagore ell mateix. «Un home no ensenya bé més que allò que té per a ell poesia» (Pieczynska, 1925, p. 82).
- (4) La seva obra és tan profusament ingent que les obres completes en bengalí ocupen 80 volums i s'ha calculat que per transcriure-ho tot de forma manuscrita caldrien 58 anys sense parar.

Trets biogràfics i obra literària i assagística

Pel que fa a la seva biografia, podem dir que era el petit de 14 germans, diversos dels quals van destacar també en la literatura i les arts. Ell mateix va tenir dos fills i tres filles. Va ser un personatge versàtil com un home del Renaixement, artista i pensador total. Humanista, d'una religiositat espiritual i profunda, en què tota la vida i el seu art i especialment l'educació en quedaven amarades. Escriptor (poeta, novel·lista, dramaturg), pensador o filòsof, músic (compositor de la lletra i música dels himnes nacionals de l'Índia i Bangla Desh, així com de prop de dues mil cançons), pintor i educador, pedagog pacifista, patriota, reformador social. Nascut a Calcuta, en una culta, nombrosa i distingida família. La seva família era benestant, rica, però sense ostentació i tot el que tenia ho va dedicar a les institucions que va crear.

El pare, Debendranath Tagore (1817-1905), molt culte, era seguidor de Brahma Samaj, la primera organització moderna índia per a la reforma social i religiosa, que havia estat fundada per Ram Mohun Roy i pel seu avi Dwarkanath Tagore, anomenat Príncep. Es tractava d'unes creences evolucionades de l'hinduisme, basades en el monoteisme i l'eclecticisme. Tan religiós era el pare, que va merèixer el sobrenom de Maharsi, el sant.

Va estudiar a Calcuta, intern a la *Bengal Academy* d'on va intentar d'escapar-se i després en un col·legi de sacerdots escocesos, Sant Francesc Xavier, amb resultats poc satisfactoris fins que van cridar els pares per dir-los que no li aprofitaria seguir i que valia més que deixés els estudis. No li van agradar ni l'escola ni les restriccions a la llibertat que li marcava. Per això va convertir-se en un reformador pedagògic. Als 13 anys va deixar d'anar a l'escola, però va seguir rebent instrucció a casa. El pare el va portar a Santiniketan i li ensenyava sànscrit, astronomia i els textos sagrats de la seva religió reformada (Jha, 1994, p. 2). Després de cada lliçó, podia passejar lliurement pels camps i boscos. També ho feia així durant el viatge d'iniciació a Dalhousie, prop de l'Himàlaia. El contacte directe amb la naturalesa i la relació estreta i afectuosa amb el mestre el van marcar profundament ja que era una cosa que li faltava a l'escola de Calcuta, tal com explica a *My Reminiscences (Records)*.

Quan arribà als 17 anys, va anar a Anglaterra, a casa de la seva germana, i estudià a l'escola del poble. Per poc temps, ja que es traslladà a Londres per estudiar lleis a la universitat. Però el seu esperit es trobava lluny, al seu país, i retornà abans del que es preveia. L'estada a Anglaterra li serví per conèixer de primera mà la literatura britànica.

Als 13 anys començà a escriure poemes i aviat fou conegut per altres articles, contes breus, assaigs i teatre. Als 17 anys, publicà el primer llibre. Coneixem els seus poemes a través de traduccions angleses, però encara ens és desconeguda a Europa la majoria de la seva obra, només se n'ha traduït del bengalí prop d'un 10%. Els himnes nacionals de Bangladesh i de l'Índia estan basats en cançons seves (*Amar Shonar Bangla* i *Jana Gana Mana*).

Cal destacar les obres *Gitanjali (Ofrena lírica)*, *El jardiner*, *Ocells perduts*, *La lluna nova*, *El carter del rei* (obra dramàtica). Intentà conjugar l'espiritualitat oriental amb l'humanisme d'Occident, tot acostant-los, molt especialment a través de l'educació: «Tinc l'esperança que els nostres centres d'educació siguin el terreny on es trobin Orient i Occident» (*Hacia el hombre universal*, 1967, p. 243). El seu pensament, caracteritzat pel sincretisme, no acceptarà ni les rígides normes angleses, ni la tradició hindú interpretada de manera estreta o fanàtica.

Se'l considera un revolucionari en trencar amb tota tradició, però n'assimila els trets més positius. Arribà a una síntesi genial entre tradició i progrés. També cercà un millor enteniment entre les civilitzacions occidental i hindú, ja que comprenia que l'est i l'oest no són enemics i poden complementar-se.

Rebé el Premi Nobel l'any 1913 i va destinar-lo a la seva escola, com així va fer també amb tot el seu patrimoni. Els nombrosos viatges realitzats també eren per recollir fons destinats a l'escola. Als 40 anys, el 1901, va fundar Santiniketan i més tard seguirien la Universitat Visva Bharati i Sriniketan.

Estimava el seu país, sense exclusivismes i amb solidaritat universal. Ajudà els estudiants expulsats de la universitat per motius polítics. També és considerat un gran pacifista. Dedicà la seva vida a l'apostolat de la pau, l'amor i la comprensió en els 13 viatges per Àsia, Europa i Amèrica. Sense ser cristià, era profundament creient i tan conseqüent amb les seves conviccions morals que va rebutjar el títol de cavaller que li havia concedit la corona britànica, protestant així d'una massacre amb 400 manifestants morts a Amritsar, l'any 1919. En una conversa famosa amb Albert Einstein a Berlín el 1930 van debatre qüestions religioses, creatives i científiques.

Escrigué en llengua bengalí una literatura impregnada de religiositat, amor a la naturalesa i a la terra, no exempta sovint de trets místics. Es dedicà a gèneres ben diversos, però fonamentalment s'ha de considerar poeta, tal com ell mateix es definia. L'obra poètica sobrepasa el miler de poemes: *Gitanjali (Ofrena lírica)*, *El jardiner*, *Ocells perduts*, *La lluna nova*, *El naufragi*, *La casa i el món*, *Present d'enamorat*, *Trànsit*, *Cicle de primavera*, *El rei i la reina*, *La fugitiva*, *Cançons matinals*, *Cançons del capvespre*, entre d'altres.

En el gènere narratiu, entre molts altres treballs, escrigué una primera novel·la, *Karuna* (Pietat). I *Gora*, novel·la patriòtica, la millor novel·la escrita en bengalí, comparable a la clàssica novel·la russa. *L'escola del papagai* és un breu conte irònic sobre els defectes de l'educació tradicional. Un príncep volia instruir millorant la dicció d'un ocell ignorant. Els savis li feren construir una gàbia d'or, després elaboraren llibres de text. Tots vivien bé, menys l'ocell. Li donaren lliçons que no serviren per a res. No van fer cas de la veu d'un crític i finalment, l'ocell morí sense haver après res.

També ha escrit nombroses obres dramàtiques com *Ghare-Baire* (L'home i el món), *Dakghar* o *El carter del rei* i més de 1.500 cançons, de les quals n'ha compost lletra i música. *Tasher Desh* (Terra de cartes) és una obra dramàtica cantada, una òpera que cal afegir a altres comèdies musicals.

Com a poeta, pot semblar místic o sentimental i sovint ho és molt, s'ha dit que primer va ser poeta de l'amor, després i durant tota la seva obra, poeta de la natura, i finalment, poeta religiós.

Dintre del gènere d'assaig, l'obra més important és *Sadhana* (la via espiritual, el sentit o la concepció de la vida). Es tracta de textos que explicava l'autor als seus deixebles de Santiniketan. Hi exposa el camí per aconseguir l'alegria i l'harmonia entre el cel i la terra, com apaivagar la set d'infinnit. Destaquen també *Records*, *Meditacions*, *Nacionalisme*, *La religió de l'home*. Així mateix, s'han d'esmentar els seus nombrosos treballs periòdics.

I altres estudis relacionats amb l'educació i les seves escoles (Santiniketan i Sriniketan) i la Universitat Visva-Bharati, treballs, articles i llibres, fruit de nombroses confe-

rències arreu del món: *El mestre*, *La meva escola*, *La meva pedagogia*, *Les vicissituds de l'educació* (on reclama l'ús del bengalí a l'ensenyament), *El problema de l'educació*, *La unitat de l'educació*, *L'escola del poeta*.

Els textos del poeta es troben en la seva llengua original, el bengalí. Una petita part foren traduïts a l'anglès pel mateix autor i alguns revisats pel poeta irlandès William B. Yeats, entusiasta admirador seu. Les millors traduccions al francès són del també poeta André Gide; al rus, de Boris Pasternack; al castellà, de Zenobia Camprubí i del seu marit Juan Ramón Jiménez. També en català destaquen les versions de Maria de Quadras.

Tagore educador

Confia en l'educació com a base de la societat. Als matins feia classes i la resta de temps escrivia personalment els llibres de text de l'escola experimental que va fundar el 1901 a Santiniketan (Estatge de Pau). Aquesta escola és considerada com la primera escola nova de l'Índia. Seguia plenament els principis pedagògics de l'època, els punts de l'Escola Nova⁵, sense aules, a l'aire lliure i en contacte amb la natura, amb la triple finalitat d'educar per a la veritat, la bondat i la bellesa.

Va començar al principi amb molt pocs alumnes (quasi una dotzena), un dels quals era el seu fill, i amb un nombre equivalent de professors que havia contractat. Més tard va arribar a 150 estudiants de 6 a 16 (o fins 18) anys i uns 20 professors. Entre el professorat hi havia cristians i hindús. Les classes començaven a les set del matí, es feien nombroses excursions perquè els alumnes poguessin observar, reflexionar i fer els descobriments per ells mateixos.

Objectius i principis educatius

Segons Tagore, l'objectiu últim de l'educació és el mateix que l'objectiu de la vida de la persona, és a dir, la seva realització per arribar a la plenitud en un desenvolupament integral omnicomprensiu. Si aquesta finalitat és de tipus religiós, un segon objectiu, subordinat al primer, és el d'aconseguir un mitjà satisfactori per guanyar-se la vida i així satisfer les seves necessitats bàsiques (Jha, 1994, p.626).

Per arribar al desenvolupament màxim de la persona, Tagore pensava que l'educació s'havia de produir en un ambient lliure de coacció. Aquesta llibertat, junt amb l'amor i l'alegria que volia que caracteritzessin la seva escola, li farien qualificar la seva educació com a simpàtica o de simpatia. El desenvolupament integral que demanava passava pels aspectes intel·lectuals, estètics i creatius, emocionals i espirituals.

A l'escola, estatge de pau, pretenia l'harmonia entre la poesia, l'art, l'espiritualitat i la religiositat. A través d'una coeducació i d'un contacte amb senzillesa directament amb la natura, perseguia la convivència harmònica amb l'ànima universal, nobles ideals de solidaritat i cooperació.

En paraules de Tagore: «L'educació més elevada és aquella que no ens dona només informació sinó que posa la nostra vida en harmonia amb tota l'existència». I també:

(5) L'escola, fundada el 1901, ja seguia, sense saber-ho, els principals 30 punts famosos acordats al congrés d'Escoles Noves de Calais el 1921 i redactats per Adolphe Ferrière: escola a l'aire lliure, excursions, descoberta, activitat, educació estètica, coeducació, responsabilitats dels alumnes, classes només als matins, etc.

«Allò que importa en els primers anys no és que la memòria s'ompli de coneixements que tenen molt presents en l'esperit, sinó que la seva subconsciència s'ompli de bellesa amb el contacte amb la Naturalesa vivent» (*La meva pedagogia*, dins de Pieczynska, 1925, 81).

Principis didàctics

A la seva escola, Santiniketan, se seguien uns principis metodològics totalment d'acord amb els 30 punts de les escoles noves. I es feia abans que aquests punts s'haguessin aprovat. Per exposar la seva metodologia didàctica seguirem la descripció que n'ha fet José Paz (2013b, 4-5), professor de la Universitat de Vigo que ha viscut de primera mà personalment l'experiència de Santiniketan.

- Classes a l'aire lliure, coincidint amb el primer dels 30 punts de les escoles noves.
- Direcció de l'escola per un comitè executiu elegit pels mestres, amb un president elegit cada any que porta la part administrativa.
- Cada àrea d'ensenyament té un mestre coordinador. Els llibres i materials es discuteixen entre tots.
- Els estudiants s'organitzen en comitès per a cada secció i participen en reunions i assemblees generals per debatre afers que afecten l'escola.
- La disciplina és autocontrolada pels mateixos alumnes, mantenint un ambient de companyonia.
- Per fer els exàmens, els alumnes romanen sols. Es confia en la seva paraula. La confiança engendra més confiança i això afavoreix la relació entre mestres i alumnes, familiar i respectuosa. Aquí això podria semblar utòpic.
- Ensenyament mutu i per grups, treball en equip que afavoreix la socialització.
- Foment d'activitats per meditar i reflexionar. Cada dia, al matí i a la tarda, hi ha un temps per a l'oració silenciosa, asseguts sota els arbres o al camp obert, a l'alba. La meditació és lliure, espontània i no dirigida.
- Activitats artístiques: cant, música, contes, lectures, recitació de poemes, elaboració de revistes, pintura, artesanía, representacions teatrals.
- Jocs i esports, voleibol, futbol, jocs i festes populars.
- Sortides i excursions per estudiar l'entorn natural i el patrimoni artístic. Pel camí, mentre, es va fent classe.
- Vetllades nocturnes cantant, contant contes, conferències amb projeccions i, quan la nit és clara, lliçons d'astronomia i observació de la lluna i les estrelles amb un petit telescopi.
- Els estudiants més grans, a les nits amb lluna, fan sortides nocturnes fins al bosc on canten fins molt tard.
- Festivals de fi de curs fets pels estudiants, amb cançons, música i representacions teatrals.
- Festes populars, tot seguint el cicle de l'any.
- Foment de l'educació per a la pau i la no-violència, respecte, drets humans, solidaritat, tolerància religiosa i estimació per totes les cultures i idiomes.

Mereix una atenció especial el punt que fa referència a l'ensenyament en llengua materna i el desenvolupament del gust per la lectura, recreativa i tal com deia el poeta

«per diversió». Per a ell, abans de passar al llibre de text s'han d'haver llegit molts altres llibres lliurement i per gust. Sense deixar de banda l'anglès, que Tagore reconeixia com a imprescindible, l'ensenyament s'impartia prioritàriament en bengalí com a instrument per obtenir una identificació amb la cultura pròpia.

La llengua, per a Tagore, és la matèria més important i l'única que va ensenyar directament:

Jo mateix, a la nostra escola, no he ensenyat mai res més que llengua i literatura. No tinc certificats per mostrar-vos, però puc dir-vos que les ensenyo bé; els meus deixebles m'han dit que sóc el millor professor de llengües que van tenir mai. Això obeeix sens dubte a com estic d'enamorat de les paraules. Una paraula, per a mi, viu com una flor o una papallona; cada paraula té el seu encaix, la seva brillantor, el seu encant subtil. Això em permet ensenyar bé totes les llengües que sé. (*La meva pedagogia*, dins de Pieczynska, 1925, p. 81)

Santiniketan, escola fundada el 1901, es convertí en la Universitat Visva Bharati el 1918. Després instituï Sriniketan, que va ser un experiment d'educació –formació professional agrària– i alhora de transformació social completa del món rural de l'entorn.

Thuruthiyil (2009, p. 1106) resumeix el pensament pedagògic de Tagore qualificant-lo com «essencialment espiritualista, vitalista i pragmatista, però, al mateix temps, no està mancat de matisos utòpics. Santiniketan i Visva Bharati són símbols lluminosos d'aquests grans ideals i els seus missatges (llibertat, alegria, pau, plenitud de vida i amor universal) transcendeixen tota barrera política, cultural o religiosa».

L'educació que ens proposa Tagore fomenta la creativitat, el pensament crític, la interculturalitat i la ciutadania universal, al mateix temps que la llengua i la cultura maternes. Es dirigeix alhora al cos, la ment i l'esperit, no vol només subministrar dades d'informació, sinó sobretot posar la nostra vida en harmonia amb tota l'existència. Les dades externes són inútils si no hi ha un bon coneixement d'un mateix, del sentit de la vida i, per tant, de l'esperança en un futur i en el més enllà.

Esperit cosmopolita, l'esperança en la ciència i la religió

No es pot considerar ben bé Tagore com a militant del nacionalisme indi, tot i que, de fet, estimava la terra i a la seva manera era també patriota ja que va compondre cants patriòtics i poemes sobre el país i la natura. La seva relació amb Gandhi era de gran respecte per la persona i per l'obra, malgrat que van arribar a distanciar-se per no compartir la idea de no-cooperació. També condemnà el populisme i el nacionalisme extrem de Gandhi. Tagore sostenia que cap poble no podia progressar separant-se dels altres. No podia ser d'una altra manera, dialogaren i es reconciliaren⁶. El 1905 viu apassionadament la lluita i el moment de gran excitació patriòtica del Moviment de la Participació. Però el 1907, davant del caràcter que prenia l'agitació política i la separació entre hindús i musulmans, es retira a Santiniketan i abandona tota activitat política.

(6) Malgrat les evidents diferències físiques i ideològiques, Gandhi i Tagore no eren tampoc tan oposats. Ni Gandhi era tan indígena com semblaria, ja que rebé influències demostrables de l'Evangelí, de Tolstoi i de Thoreau (a més llegia el *Bhagavad Gita* en anglès), ni Tagore era poc hindú ja que sabia sànscrit i coneixia bé els *Vedes* i els *Upanishads* en versió original. Defensava la llengua anglesa, però defensava més encara el bengalí ja que el volia en l'ensenyament. És curiós que Gandhi (gujarati) i Tagore (bengalí) es comunicaven entre ells en anglès.

Tagore respectà Gandhi: l'apel·latiu de Mahatma (ànima gran) li va posar ell precisament. En justa correspondència, Gandhi l'anomenà Gurudev (professor diví), així com també digué d'ell que era el «Gran sentinella de l'Índia».

No era un polític. Denigrava la política del poder. En una carta escrita a William Rothenstein el 6 d'octubre de 1920, resumeix amb claredat la seva amargor per l'abús de poder. «No tinc cap relació directa amb la política», afirma. «No sóc nacionalista, ni moderat ni extremista en la meva doctrina ni en la meva inspiració política. Però la política no és una mera abstracció, té la seva personalitat i es barreja en la meva vida perquè sóc humà. Mata i fereix les persones, explica mentides, utilitza la seva sagrada espasa de la justícia per fer matances, estén la misèria al llarg de segles d'explotació, i jo no puc dir-me a mi mateix: Poeta, tu no ten res a veure amb aquestes coses, perquè són coses de la política».

Davant del nacionalisme es considerà patriota sí, però nacionalista, no; indi cosmopolita, internacionalista i partidari de l'aliança de les civilitzacions com es diria ara, el seu neguit era l'enllaç entre Orient i Occident, conjugant el millor de les dues cultures. Se'l titlla de regionalista, de Bengala Occidental i Bangla Desh. Tagore és regionalista, però d'una regió de 250 milions d'habitants!: «La pàtria no és la terra. Els homes que la terra nodreix són la pàtria».

Edgar Morin parla de la ciutadania planetària, bella expressió. Ciutadà del món, de l'univers... qui no desitja ser-ne? *Vers l'home universal* és el títol de l'obra que aplega molts treballs de Tagore, no pocs de tema educatiu: *vers l'home universal*, aplec que commemora el seu centenari el 1961.

Aquest concepte d'universalisme no està renyit amb ser ciutadà d'un territori concret i tenir una identitat pròpia. També Freire va dir que la seva manera de ser ciutadà del món era essent brasiler. Sobre el patriotisme, Tagore dirà:

Patriotism cannot be our final spiritual shelter; my refuge is humanity. I will not buy glass for the price of diamonds, and I will never allow patriotism to triumph over humanity as long as I live⁷.

També carregarà contra l'egoisme en l'amor per la pròpia terra sense tenir en compte els altres:

Les nacions estimen llurs terres i cada amor nacional ha produït l'odi i el recel entre les nacions. El món espera una nació que estimi Déu, no a ella mateixa. Només aquesta nació podrà tenir el dret de ser estimada per tothom... [transcripció de memòria d'un record antic, en principi sense referència]

Per fi, hem localitzat el text en una carta de Tagore escrita des d'Estocolm el 27 de maig de 1921:

The nations Love their own countries; and that national Love has only given rise to hatred and suspicion of one another... When we hear "Bande Mataram" ["Heil to thee mother" – a nationalist slogan in India that became popular during the Swadeshi movement in Bengal, in 1905] from the housetops, we shout to our neighbors: "You are not our brothers"... Whatever may be its use for the present, it is like the house being set on fire simply for roasting the pig! Love of self, whether national or individual, can have no other destination except suicide. (*Letters*, 143)⁸

(7) «El patriotisme no pot ser el nostre refugi espiritual final; el meu refugi és la humanitat. No vull comprar vidre a preu de diamants, i mai no permetré que el patriotisme triomfi sobre la humanitat en tota la meua vida».

(8) «Les nacions estimen llurs terres; i cada amor nacional només ha donat lloc a l'odi i el recel entre l'una a l'altra... Quan sentim "Bande Mataram" ["Visca la teua mare" – una consigna nacionalista a l'Índia que es va

Un Tagore racionalista rebutja el populisme, creu en la ciència i condemna la lluita de Gandhi contra les màquines i el progrés. Conjuga racionalisme i espiritualisme, esperit i ciència, desitja per al seu poble el millor del coneixement tecnològic i científic que podia aportar Occident, però sense perdre la seva ànima tradicional i espiritual. No és debades que va ser una persona ben dotada d'intel·ligència, cultura, riquesa, sensibilitat i bellesa fins i tot. Aprecia el progrés i desitja el millor dels avenços tecnològics per a la formació dels seus estudiants especialment a Sriniketan. Del diàleg amb Albert Einstein a Berlín el 1930, n'ha quedat un interessant document per saber de què van parlar els dos personatges, de ciència, de religió, de creativitat.

Quant a la religió, com l'avi i el pare, pertany a l'organització religiosa renovadora Brahma Samaj que creu en un monoteisme, eclecticisme reformador que transcendeix l'hinduisme. Accepta la tradició, però no d'una manera fanàtica i estreta, mentre actualitza la dimensió social.

Quan vivia a Calcuta, de jove, amb el seu germà, explica que va tenir un episodi d'il·luminació mística davant la bellesa del paisatge, de la naturalesa. Un dia admirà des del balcó el crepuscle i l'espectacle va eclipsar la consciència d'ell mateix. Confessa que percebia el món sota un nou aspecte veritable i no trivial, ple de joia i bellesa. Advertit d'aquesta experiència, feia abstracció voluntària de tot el que fos el seu 'jo' per contemplar el món com un espectador. En tot això trobava sentiments d'íntima satisfacció, una neta visió que romandria durant tota la vida i que inspiraria un poema.

«Vivim en Déu, estem cridats a veure Déu en la creació i en la creació a veure Déu». L'educació, segons Tagore, farà de la nostra vida una existència harmoniosa amb tota la creació.

Cerca l'esperit de la Religió Universal a través de la unitat de l'amor que porta a la comunió amb la naturalesa reveladora de Déu. El seu panteisme és propi dels textos més clàssics de l'Índia, els *Upanishads*: «Per trobar Déu cal acollir-ho tot» o bé: «El Ser Suprem ho impregna tot, i, per consegüent, Ell és un bé innat en tot» (*Upanishads*, 3, 11).

Déu em respecta quan treballo, però m'estima quan canto.

Aquells que ho tenen tot, però no a Vós, Déu meu, se'n riuen d'aquells que no tenen res, sinó a Vós.

I am able to love my God because he gives me freedom to deny him. [Puc estimar el meu Déu perquè em deixa la llibertat de negar-lo].

Ideals de Tagore: el pacifisme i l'amor universal

Es veu molt clar que el poeta posa la seva esperança en l'alegria, l'amor, nobles ideals que donen sentit a la vida, així com el servei, la cooperació i la solidaritat. Al final es percep una preocupació positiva per la mort. La confiança i el gran valor que concedí a la infància, fent-la objecte dels seus textos i de manera humanista valorant al màxim en ella tota la dignitat humana es fa palès en tots els seus escrits.

fer popular durant el Moviment Swadeshi a Bengala, el 1905] des de les teulades, cridem als nostres veïns: "No sou els nostres germans"... Qualsevol que sigui el seu ús de moment, és com si es calés foc a la casa simplement per rostir el porc! L'amor a un mateix, ja sigui nacional o individual, no pot tenir una altra destinació que no sigui el suïcidi».

Dormia i vaig somniar que la vida era goig. Em vaig despertar i vaig veure que la vida era servei. Vaig servir i em vaig adonar que el servei era goig.

Encara que he sofert, i m'he desesperat, i he conegut la mort, estic joiós de viure en aquest gran món.

Per a assolir el moment de la realització has de travessar el desert dels anys estèrils.

He perdut la meva gota de rosada! Diu la flor al cel de l'albada, que ha perdut tots els seus estels.

La fe és l'ocell que canta quan l'aurora és fosca.

Partidari de la pau i compromès amb la concòrdia i l'amor universals, va denunciar igualment el nacionalisme i la violència. El seu ideal era inspirar als éssers humans el sentiment que hi ha molt més que ens uneix que no pas que ens separa. No creia en les ideologies. El seu treball en pro de la humanitat era simple, senzill, però profund i amb una total implicació de manera que res humà li era aliè, especialment la injustícia i el sofriment dels més humils.

A l'obra *El jardiner*, confessa «No puc trobar repòs», «tinc set d'Infinit» (V) i a *Gitanjali* mostra la seva estimació pels humils i els petits: «Aquí reposen els teus peus on viu el més pobre, el malalt i el perdut» (X):

El meu cor no sap trobar el camí per on acompanyes els desolats entre els més pobres, els humils i els perduts.

Malgrat les dificultats i adversitats, Tagore mai no perd l'esperança. A l'obreta *Al·locucions a Santiniketan*, referint-se als ocells, animals que han estat molt presents a la seva obra, escriu:

Una veu dolça els diu que són molt més del que creuen ser i que no han de dubtar del missatge de les seves ales creixents ni dels cants alegres de llibertat.

Aquesta harmonia de llum matutina i d'alegria no em ressona com a alegria pura. Perquè en el meu cor un altre to s'hi barreja i entela com una ombra de tristor en la seva brillantor. És la queixa d'una esperança no realitzada, d'una harmonia no assolida.

Els senzills tons de la pura perfecció xoquen contra les complicacions de la vida, que és aspra per les esquerdes i clivelles d'un angoixat dolor s'estén sobre els meus pensaments. El dolor troba la seva pròpia música en els tons que la joia li envia des del cel, i a causa d'això resta polit fins a esdevenir bell com el còdol en el somrient rierol». (*Alocuciones en Santiniketan*, p. 121, traducció del castellà nostra)

Aquesta serena acceptació dels obstacles, de la vellesa i la mort, del dolor i del sofriment, com a elements necessaris, no és una posició purament estoica i insensible, sinó que és la complementarietat necessària –sol i lluna, muntanyes i valls– que compta en la seva vida i en l'ensenyament que pretén donar, amb l'esperança que neix de l'interior i confia en Déu:

Necessitem que a la vida hi hagi muntanyes i valls, per incòmode que això ens resulti, perquè la força de les nostres idees pugui desenvolupar-se lliure de traves... La nostra manera de viure és comparable a un viatge a través d'un país desconegut... (Ibidem, p. 128)

Afegeix que «les resistències i els obstacles de l'exterior existiran sempre; però no més seran perillosos quan les resistències i els obstacles ens amenacin des de l'interior» (Ibidem, p. 129). L'esperança rau en la fortalesa interior, fruit de la meditació i del coneixement del sentit de la vida. Es tracta, per tant, d'una esperança –utòpica per a alguns– però realista si es té en compte que amb la llibertat, la pau i l'amor es podran superar tots els obstacles.

El text final d'aquesta obreta és un clam d'esperança curull d'alegria:

La diària renovació de la Humanitat corre sense obstacles vers els seus infinits renaixements. En cada infant repeteix l'Etern el seu crit davant la porta dels habitatges humans, i despreocupat, el matí torna el seu cant missatge.

La crida de la vida per al despertar d'avui arriba fins a mi en el jubilós crit i alegre cant dels infants, desperta un eco en la meua ànima i percebo que constitueixen la veritable veu de la creació, en el cor dels quals l'esperit de l'infant construeix el seu niu (Ibídem, 141, traducció lliure nostra).

És colpidor també el text extret de la conferència pronunciada amb motiu dels seus 80 anys a Santiniketan, el 14 d'abril de 1941, en plena guerra mundial, amb sofriments físics i morals per la malaltia i per la guerra. Moriria el mes d'agost del mateix any.

Només em sosté l'esperança que aviat sorgirà un Salvador nascut entre nosaltres, en el tuguri d'aquesta Índia avergonyida de la seva pobresa. L'esperaré per sentir el seu missatge, suprema promesa que portarà a l'home des d'aquest horitzó oriental una crida de fe i d'esperança.

I més endavant, acaba:

No cometré el greu pecat de perdre la meua fe en l'Home, acceptant com a definitiva la seva momentània derrota. Miraré cap al futur amb l'esperança d'un renaixement històric quan hagi passat aquest cataclisme i el cel quedi net de passions. *Espero el dia en què acabi l'holocaust i l'aire es torni pur, ple de voluntat de sacrifici i de desig de servir a la humanitat.* Pot ser que una albada nova aparegui a l'horitzó, venint de l'est, per on surt el Sol; i llavors l'home tornarà a recórrer invicte, desafiant tots els obstacles, el camí de la reconquesta de la seva herència perduda.

S'acosta l'hora que denunciarà el perill amb què ens amenaça la insolència del poder. (La cursiva és nostra)

I quan hagi d'arribar l'hora de la mort, sembla més que resignat, esperançat:

Quan hagi de deixar el timó, sabré que haurà arribat l'hora que l'agafis Tu. El que s'hagi de fer es farà al punt. A què porta aquesta lluita? Doncs deixa ja les mans, cor meu, i accepta calladament la teua derrota: considera quina sort la teua de quedar-te tan bé, on et trobes tan tranquil! Per encendre les meves llànties que apaga cada ventijol m'oblido una i altra vegada de tota la resta. Però vaig a fer el que és el meu deure i esperaré a les fosques en la meua catifa estesa a terra; i quan Tu vulguis, Senyor, vine callat i seu amb mi (*Gitanjali*).

I, quan haurà callat en la mort la meua veu, la meua cançó parlarà en el teu cor ple de vida (*La lluna nova*).

Voldria acabar proposant novament la lectura d'aquest autor, ja que els seus textos sempre resultaran frescos, estimulants, edificants i gratificants. També voldria encoratjar l'estudi de la seva obra pedagògica, sobretot dels principis que l'animaren. De manera útil, pot ser objecte de recerca, treballs acadèmics i de final d'estudis de grau o de màster. Ens cal a Occident –i sobretot a Catalunya i Espanya, on va tenir una repercussió important– tenir molt present aquest autor per mantenir viu el seu alè. El seu missatge és positiu i necessari. Parlant d'esperança, no hi ha millor manera de fer-ho que recordant les pròpies paraules del pedagog poeta de l'amor universal:

Que el meu amor no us sigui una càrrega, amics meus: sapiguen que té en si mateix la seva pròpia recompensa.

Sigui aquesta la meua darrera paraula: que confio en el vostre amor.

Referències

Sobre Tagore pedagog

- Argüello Scriva, S. (2004) «Rabindranath Tagore y sus ideales sobre la educación». *Revista Educación*, 28 (2), p. 75-90.
- Bhattacharya, A. (2004) *Education for the People: Concepts of Grundtvig, Tagore, Gandhi and Freire*. Rotterdam, Sense Publishers.
- Bovet, P. (1922) *Les idées pédagogiques de Rabindranath Tagore*. Gènevè.
- Casteltort, R. (1964) «Rabindranath Tagore o la pedagogía de un poeta». *Educadores*, any 6, p. 481-510.
- Chakravarti, M. (1988) *Philosophy of Education of Rabindranath Tagore: A Critical Evaluation*. Nova Delhi, Atlantic Publishers & Distributors.
- Chaturvedi, H. (1934) *Tagore at Shantiniketan: A Survey of Dr. Rabindranath Tagore's Educational Experiments at Shantiniketan*. Bombai, Mathai's Pub.
- Das Gupta, U. (1977) *Santiniketan and Sriniketan: A Historical Introduction*. Santiniketan, Visva-Bharati.
- Delfino, G. (1972) *L'ideale educativo di Rabindranath Tagore*. Gènova, Edizioni Pedagogiche.
- Elmhirst, L. K. (1961) *Rabindranath Tagore: a Pioneer in Education. Essays and Exchanges between Rabindranath Tagore and L.K. Elmhirst*. Londres, John Murray.
- Elmhirst, L. K. (1975) *Poet and Plowman*. Calcuta, Visva-Bharati.
- Jana, M. (1984) *Education for Life: Tagore and Modern Thinkers*. Calcuta, Firma KLM.
- Jha, N. (1994) «Rabindranath Tagore (1861-1941)». *Perspectivas (UNESCO)*, 3-4, p. 617-634.
- Kabir, H. (1961) «Alumno rebelde y educador revolucionario». *Correo de la Unesco*, Any XIV, 12 (monogràfic sobre Tagore en el centenari del seu naixement), p. 13-14.
- Mukherjee, H. (1962) *Education for Fullness: A Study of the Educational Thought and Experiment of Rabindranath Tagore*. Bombay, Asia Publishing House.
- Natorp, P. (1921) *Studen mit Rabindranath Tattur*. Jena, Verlegt bei Eugen Diederichs.
- O'Connell, K. (2002) *Rabindranath Tagore: The Poet as Educator*. Calcuta, Visva-Bharati.
- Paz Rodríguez, J. (2001) «Tagore, un precursor de la nueva educación». *Padres y Maestros*, 264, p. 24-29.
- J. (2001) «A Escola Nova de Shantiniketan de R. Tagore». *Agàlia. Revista de Estudos na Cultura*, 67-68, p. 111-152.
- (2002a) «Tagore y su relación con el movimiento europeo de la Escuela Nueva». *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza (BILE)*, 47, p. 123-134.
- (2002b) «Tagore and his Relationship with the European New School Movement: Santiniketan, Odenwaldschule and Institución Libre de Enseñanza», *The Visva-Bharati Quarterly*, 11, (Santiniketon).
- (2013a) «Valores educativos para el mundo de hoy de la pedagogia de Robindronath Tagore». *Padres y Maestros*, 353, p. 26-29.

- (2013b) «La Santiniketon de Tagore, primera escola nova de Àsia». *Educar(nos)*, 61, p. 3-6.
 - (2014a) «Santiniketon, la escola de Tagore al aire lliure». *Cuadernos de Pedagogía*, 441, p. 90-96.
 - (2014b) «Tagore: una alternativa pedagògica per al món actual». *Perspectiva Escolar*, 374, p. 62-65.
- Pearson, W. W. (1916) *Shantiniketan: The Bolpur School of Rabindranath Tagore*. Londres, MacMillan. [versió castellana: *Morada de pau: Shantiniketan. La escola de Rabindranath Tagore en Bolpur*. Buenos Aires, Losada. 1948].
- Pieczynska, E. (1922) *Tagore éducateur*. Neuchâtel, Délachaux & Niestlé [versió castellana: *Tagore educador*. París, Agencia Mundial de Librería, 1925].
- Ray, S. S. (1983) *Relevance in Education and Rabindranath Tagore*. Santiniketan, Sadhana Ray.
- Roy, S. [ed.] (1988) *Shiksha Chinta: a Collection of Rabindranath's Writings on Education*. Calcuta, Granthalay.
- Sarkar, B. (1974) *Tagore, the Educator*. Calcuta, Academic Pub.
- Sarker, S. C. (1961) *Rabindranath Tagore: Educational Philosophy and Experiment*. Visva-Bharati.
- Thuruthiyil, S. (2009) «Rabindranath Tagore». *Diccionario de Ciencias de la Educación*. Madrid, CCS, p. 1105-1106.
- Vidal, Lorenzo (1985) «Rabindranath Tagore (1861-1941)», a *Diccionario de Historia de la Educación*. Madrid, Anaya, v. II, p. 355.

Sobre Tagore escriptor

- Batista i Roca, J. M. (1918) *Rabindranath Tagore, poeta bengalí*. Barcelona, Impr. de la Casa de la Caritat.
- Caballero, A. (1955) *Vida y obra de Rabindranath Tagore*. Madrid, Aguilar.
- Carner i Ribalta, J. (1925) «Rabindranath Tagore: la seva vida i la seva obra». *Revista de Catalunya*, 2, p. 359-371.
- Carner i Ribalta, J. (1983) «Rabindranath Tagore». Introducció a *Gitanjali*. Barcelona, L'Atzar.
- Castelltort, R. (1963) *Rabindranath Tagore*. Madrid, Compañía Bibliográfica Española.
- Chakravarty, A. (1961) *A Tagore Reader*. Nova York, MacMillan.
- Del Giudice, L. (2000) «La funzione del poeta secondo Tagore». *Idee, rivista di filosofia*, 45, p. 57-64.
- Díaz Plaja, A. (1982) *Rabindranath Tagore*. Madrid, Auriga.
- Fernand, É. (1960) *Rabindranath Tagore*. Bruges, Desclée de Brouwer.
- Gascó Contell, E. (1970) *Rabindranath Tagore*. Madrid, EPESA.
- Ghose, S.K. (1986) *Rabindranath Tagore*. Nova Delhi, Sahitya Academi.
- Gommés, M.L. (1947) *Introduction à Tagore*. París, Éditions de la Revue de Jeunes.
- Kripalani, K. (1982) *Rabindranath Tagore: a Biography*. Oxford, Oxford University Press.

Morales, A. (2012) *Luz y Materia. La poesía última y la pintura como embriones de la modernidad india*. Cerdanyola del Vallès, Universitat Autònoma de Barcelona (Tesi doctoral).

Sykes, M. (1943) *Rabindranath Tagore*. Londres, Longmans, Green.

Thompson, E. J. (1921) *Rabindranath Tagore: His life and work*. Nova York, Academic Press; Oxford, Oxford University Press [reimpressió, Kessinger Pub., 2003].

Sobre Tagore pensador

Acharya, B.K. (1975) «El misticismo de Tagore». *Papeles de la India*, 4, p. 18-30.

Baños, J. J. (2011) «Tagore i l'Índia que no va poder ser». *La Vanguardia*, 2.8.2011, p. 22-23.

Di Filippo, L. (1961) «El humanismo universalista de Rabindranath Tagore». *Universidad*, 48, p. 129-142.

Gascó Contell, E. (1957) «Prólogo», a *Sadhana o la vía espiritual*. Madrid, Afrodisio Aguado.

— (1961) «Prólogo», a *Meditaciones*. Madrid, Escelicer.

Gringoire, P. (1971) *Voces perdurables de nuestro tiempo. Resonancias de Rabindranath Tagore, Ana Frank, Antonio Caso, Simone Weil, Arnold J. Toynbee, Nicolás Berdiaeff*. Mèxic, Nueva Imagen.

Martínez Ruiz, X. (2012) «Entre Tagore y Gandhi: estudios de la juventud y pensamiento crítico». *Revista Innovación Educativa*, 12 (60), p. 7-15.

Melloni, J. (2003) «El rincón de la mística: Rabindranath Tagore». *El Ciervo*, 633, p. 9.

Merriam, A. H. (1975) «El concepto de hombre de Rabindranath Tagore». *Papeles de la India*, 1, p. 23-26.

Millàs i Vallicrosa, J.M. (1961) «La influencia cristiana en Rabindranath Tagore». *Punta Europa*, VI, 63, p. 25-42.

Mitter, S. S. (1930) *La pensée de Rabindranath Tagore*. París, Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien Maisonneuve.

Ocampo, V. (1961) *Tagore en las Barrancas de San Isidro*. Buenos Aires, Sur.

Paul, R.I. (s.d.) *Tagore the Prophet of Peace*. Lahore, Tagore Memorial Pub.

Quayum, M. A. (2005) «Empire and Nation: Political Ideas in Rabindranath Tagore's Travel Writings». *South Asian Review*, XXVI (2), p. 1-20.

Sen, A. (1998) «Tagore y la India». *Fractal*, 3 (10), p. 121-168 (original anglès de 1997, «Tagore and his India», *New York Review of Books*).

Sen, S. (1943) *Rabindranath Tagore on Rural Reconstruction*. Visva-Bharati.

Tagore, R. (1997) *Cristo*. Madrid, PPC.

Urmeneta, F. de (1961) «Tagore o la estética de un "humanismo a lo divino"». *Revista de Ideas Estéticas*, 75, p. 65-67.

Vila San-Juan, P. (1961) «La reposada alegría de Tagore». *La Vanguardia*, 17.1.1961.

Obres pedagògiques de Rabindranath Tagore

Tagore, R. (1918) *The Parrot's Training*. Calcuta, Thacker, Spink & Co.

— (1928) *A Poet's School*. Santiniketan, Visva-Bharati.

- (1928) *La escuela del papagayo*. Barcelona, Cervantes.
- (1931) *Religion of Man*. Londres, Georges Allen & Unwin. Especialment el capítol següent: «El maestro».
- (1967) *Hacia el hombre universal*. Barcelona, Sagitario. Especialment els capítols següents: «Las vicisitudes de la educación», p. 49-57; «El problema de la educación», p. 77-90; «La unidad de la educación», p. 227-244; «La escuela del poeta», p. 275-288.
- (1958) *Santiniketan Brahmacharyasram*. Calcuta, Visva-Bharati.
- (1990) *Siksha* (Compendi d'assaigs sobre l'educació), Santiniketan, Visva-Bharati.
- (2000) *Santiniketan Vidyalaya 1901-2000*. Calcuta, Visva-Bharati.

Assaigs

- Tagore, Rabindranath (1917a) *My Reminiscences*. Londres, MacMillan. [Versió espanyola amb el títol de *Recuerdos*, 1961].
- (1917b) *Nationalism*. Londres, MacMillan.
 - (1917c) *Personality*. Londres, MacMillan.
 - (1920) *Sadhana: The Realisation of Life*. Londres, MacMillan.
 - (1922a) *Creative Unity*. Londres, MacMillan.
 - (1922b) *Letters to a Friend* (with two introductory essays by C.F. Andrews). Londres, George, Allen & Unwin [versió espanyola amb el títol de *Oriente y Occidente: epistolario*. Barcelona, Editorial Juventud, 1968].
 - (1923) *The Visva-Bharati Ideal*. Natesan.
 - (1925) *Talks in China*. Calcuta, Visva-Bharati.
 - (1927) *An Eastern University*. Santiniketan, Visva-Bharati.
 - (1928a) *The Growth of Visva-Bharati 1901-1921*. Santiniketan, Visva-Bharati.
 - (1928b) *Sriniketan, the Institute of Rural Reconstruction*. Santiniketon, Visva-Bharati.
 - (1929) *Thoughts from Rabindranath Tagore*. Londres, MacMillan.
 - (1931) *Religion of Man*. Londres, Georges Allen & Unwin (The Hibbert Lectures).
 - (1941) *Ashramar Roop o Vikas* [Estructura y desarrollo de la Ashrama]. Santiniketan, Visva-Bharati.
 - (1944) *The Parrot's Training and Other Stories*. Santiniketan, Visva-Bharati.
 - (1960) *Letters from Russia*. Santiniketan, Visva-Bharati.
 - (1960) *Towards Universal Man*. (Introducció de H. Kabir). Bombai, Asia Publishing House. Traducció espanyola: *Hacia el hombre universal*. Títols dels assaigs: «Las vicisitudes de la educación»; «Sociedad y Estado»; «El problema de la educación»; «La universidad hindú»; «El centro de la cultura india»; «La unidad de la educación»; «La escuela del poeta»; «La ciudad y la aldea»; «Cooperación»; «La era del cambio»; i «La crisis de la civilización».
 - (1961) *My Boyhood Days*. Calcuta, Visva-Bharati.
 - (1961) *Rabindra Rachanavali*. Calcuta, Govern de Bengala Occidental, 14 vols.
 - (1965) *Man*. Waltair, Andhra University Press.
 - (1990) *Siksha* (Compendi d'assaigs sobre educació). Santiniketan, Visva-Bharati.

Relació detallada de les publicacions de Tagore en ordre cronològic a: Radhakrishnam, S., et al. [eds.] (1961) *A Centenary Volume: Rabindra Nath Tagore (1861-1961)*. Nova Delhi, Sahitya Academi, p. 504-519.

Obres literàries (versions catalanes per ordre de data de publicació)

El jardiner. Ocells perduts [The Gardener, Stray Birds]. Traduït per M. de Quadras. Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927.

Gitanjali (Cançó d'Ofrena) [*Gitanjali: Song Offering*]. Traduït per V. Gassol i J. Carner-Ribalta. Barcelona, Llibreria Catalònia, 1928.

La Lluna nova [The Crescent Moon]. Traduït per A. Valls i Valls. Barcelona, Edicions de la Rosa dels Vents, 1937.

El Carter del rei [The Postman of the King = *The Post Office*]. Traduït per J. Carner-Ribalta. Barcelona, Institució del Teatre, 1937.

Ocells perduts [Stray Birds]. Traduït per M. de Quadras. Barcelona, Edicions de la Rosa dels Vents, 1938.

La lluna nova [The Crescent Moon]. Traduït per M. de Quadras. Barcelona, Selecta, 1956; nova edició: Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.

Trànsit. Present d'enamorat [Crossing, Lover's Gift]. Traduït per M. de Quadras. Barcelona, Selecta, 1962, 1985.

Obra selecta: poemes [Selected works: Poems]. Andorra la Vella: Andorra, 1968.

Obra selecta [Selected Works]. Traduït per M. de Quadras. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1975, 1981, 1986.

L'esquelet i altres narracions [The Skeleton and other stories]. Traduït per de M. Marín Dòmine. Barcelona, Empúries, 2002.

Tagore: pensaments d'ahir per avui [Tagore: Thoughts for Yesterday and Today]. Ed. de Sara Ruano. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.

La casa i el món [The Home and the World]. Traduït per J. Tarragona i Castells. Lleida, Pagès, 2012.

Obres literàries (versions castellanes i en altres llengües)

Sadhana. Traducció i Prefaci de J. Herbert. Paris, Maisonneuve, 1947 (6^a ed.).

Chitra - Pájaros perdidos. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Buenos Aires, Losada, 1948 (1^a ed.).

El cartero del Rey - La luna nueva. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez i J. R. Jiménez. Buenos Aires, Losada, 1954 (4ª edició).

Las piedras hambrientas y otros cuentos. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Madrid, Afrodisio Aguado, 1955 (1^a ed.).

Recuerdos. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Barcelona, Plaza & Janés, 1961.

El naufragio. Barcelona-Buenos Aires, Plaza & Janés, 1964.

Legami spezzati - Liriche. Traducció de G. Sardelli i F. Di Pilla. Milan, Fratelli Fabbri Editori, 1965.

La Religión del Hombre. Traducció de R. Cansinos-Assens. Buenos Aires, Aguilar, 3a edició, 1968.

- Ofrenda Lírica*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Buenos Aires, Losada, 1972 (4^a ed.).
- El rey y la reina - Malini - El asceta*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Buenos Aires, Losada, 1973 (5^a ed.).
- La hermana mayor y otros cuentos*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Buenos Aires, Losada, 1975 (5^a ed.).
- Mashi*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez. Buenos Aires, Losada, 1979 (4^a ed.).
- Ciclo de la primavera*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez y J. R. Jiménez. Buenos Aires, Losada, 6a edició. 1982.
- La cosecha - Regalo de amante - Tránsito - La fugitiva*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez i J. R. Jiménez. Madrid, Alianza, 1984.
- El rey del salón oscuro*. Traducció de Z. Camprubí de Jiménez i J. R. Jiménez. Madrid, Alianza. 1986.
- Obras completas* (4 toms). Barcelona, Edicomunicación, 1986.
- Obras selectas*. (4 toms). Traducció de l'equip editorial. Barcelona, Edicomunicación, 1998.

Obres literàries (algunes versions angleses)

Una relació d'antologies en llengua anglesa es pot trobar a:

Chandhusi, B., et al. (eds) (1982) *Introduction to Tagore*. Santiniketan, Visva-Bharati, p. 465-470.

Traduccions d'alguns contes (originals en bengalí) *Galpaguchcha*:

Glimpses of Bengal Life. Madràs, G. Natisan, 1913.

Hungry Stones and Other Stories. Londres, Macmillan, 1916.

Broken Ties and Other Short Stories. Londres, MacMillan, 1925.

Altres:

The english writings of Rabindranath Tagore. Editat per Sisir Kumar Das. Sahitya Akademi. Nova Delhi. 1994. Volume one: Poems.

Stray Birds (Calcuta, MacMillan, 1917). Hi ha edició espanyola amb el títol de *Pájaros perdidos*.

Glimpses of Bengal (Londres, MacMillan, 1921). [versió castellana: *Entrevisiones de Bengala*].

The Parrot's Training (Calcuta: Thacker, Spink & Co., 1918). [versió castellana: *La escuela del papagayo*].

Palli-Pakriti (Calcuta, Visva-Bharati, 1962).

The Child (Nova York, Allen & Unwin, 1931).

Sobre Gandhi

Bhattacharya, A. (2004) *Education for the People: Concepts of Grundtvig, Tagore, Gandhi and Freire*. Rotterdam, Sense.

- Díaz Plaja, A. (1971) *Ahimsa, la no violència de Gandhi*. Barcelona, Nova Terra, 1971; Barcelona, La Llar del Llibre, 1987.
- Gandhi, M.K. (1932) *From Yeravda Mandir*. Ahmedabad, Jitendra T. Desai Navajivan Pub. House.
- Gandhi, M.K. (1945) *Constructive programme: its meaning and place*. India, The Navajivan Trust.
- Martínez Ruiz, X. (2012) «Entre Tagore y Gandhi: estudios de la juventud y pensamiento crítico». *Revista Innovación Educativa*, 12 (60), p. 7-15.
- Meghshyam Tajgaonkar, S. (2014) *Mahatma. A golden treasury of wisdom. Thoughts & glimpses of life*. Mumbai, Arnaud Limage India Printing Works.
- Radhakrishnan, S. (1998) *Mahatma Gandhi. Essays and reflections*. Mumbai, Jaico Pub. House.

Annex

Petit vocabulari

<i>Aixram (Ashram)</i>	Escola, comunitat de deixebles que conviuen amb un mestre (gurú), comunitat espiritual pròpia de l'hinduisme, una mena de centre d'estudis (s'aprenen els llibres <i>Vedes, Upanishads, Bhagavat Gita, Srimad Bhagairatam</i>). La seva finalitat és la instrucció dels deixebles, però també la convivència i fer la voluntat de Déu. Aprenen a viure en pau a través de la meditació. Promouen l'amor a totes les persones i éssers vius, animals i plantes.
<i>Santiniketan</i>	Estatge de pau, casa de la pau.
<i>Sriniketan</i>	Casa de l'abundància.
<i>Shikshasastra</i>	L'escola de Sriniketan.
<i>Brahma</i>	Regne de Déu.
<i>Brahmo Samaj</i>	Religió reformada, secta constituïda pel seu avi i pare, seguidors de Roy.
<i>Mahatma</i>	Ànima gran, així va anomenar Tagore a Gandhi i li ha quedat.
<i>Gurudev</i>	Professor diví, així va anomenar Gandhi a Tagore per correspondre a l'epítet Mahatma.
<i>Gitanjali</i>	Ofrena lírica, cançó d'ofrena, l'obra literària més important i que el va fer arribar al Premi Nobel.
<i>Sadhana</i>	Camí, via espiritual, sendera mística, sentit de la vida, realització de la vida (preparació, reflexió, austeritat i autoeducació per portar una vida social activa). Disciplina a la qual se sotmet l'home per progressar en el camí vers Déu. Segurament és l'obra més important de Tagore, conté les xerrades del poeta als seus deixebles de Santiniketan.
<i>Bharati</i>	Cultura. Nom de la revista que van fundar els germans de Rabindranath el 1877, revista que va dirigir una de les germanes, Svarna Kumari Devi (1855-1932) i on també hi va publicar ell mateix.
<i>Visva-Bharati</i>	Universitat del món. Saviesa universal. Daniel Acharuparambil a l'obra <i>Espiritualidad hinduista</i> , p. 238, aclareix que és un nom pres d'un antic vers sànscrit que significava 'on el món sencer es troba en un niu'.

<i>Sikshar Herpher</i>	Vicissituds de l'educació. Primer assaig que va escriure Tagore sobre educació, llegit en públic el 1892, publicat el mateix any a la revista <i>Sadhana</i> , inclòs al llibre <i>Siksha</i> (1908) i també a <i>Towards a Universal Man</i> (1961).
<i>Sikshar Vahana</i>	Vehicle de l'educació. Segon assaig important sobre educació, publicat el 1915.
<i>Ahimsa</i>	No-violència.
<i>Atman</i>	Ànima.
<i>Brahman</i>	Creador o Ésser suprem.
<i>Vedes</i>	Primers textos escrits en sànscrit, la llengua clàssica de l'Índia que hi va arribar amb les tribus indoeuropees el segon mil·lenni abans de Crist.
<i>Upanishads</i>	Textos en forma de diàleg clàssics, s. VIII a.C. Mot format pels components: -upa: a prop -ni: sota -sad: asseure Es podria traduir per: l'alumne que s'asseu als peus del mestre per aprendre.
<i>Tapovana</i>	Lloc ideal per a l'educació, el bosc, la clariana. Lloc aïllat en el bosc on es retiraven homes savis segons els Upanishads cercant la unió amb l'Esperit Suprem. El mot està compost de: -tapas: calor, foc, ascetisme -vana: bosc
<i>Halkarshan</i>	Festa de l'arada, celebrada a Sriniketan
<i>Van Mahotosava</i>	Festa de la plantada d'arbres, a Sriniketan
<i>Upanayam</i>	Viatge d'iniciació
<i>Devi</i>	Deessa
<i>Mukti</i>	Ideal religiós de la cultura índia. Significa: alliberament de l'ànima de l'egoisme que és causa de tots els mals i unió amb l'Ànima Infinita.
<i>Ananda</i>	Felicitat joiosa i harmoniosa
<i>Amritsar</i>	Estany del nèctar de la immortalitat. Temple daurat
<i>Maharsa</i>	El sant, tal com anomenaven el pare de Tagore
<i>Himàlaia</i>	Nom de la serralada, compost per jimā: «neu» i alaia: «casa, lloc».

Selecció antològica de textos relacionats amb l'esperança

La lluna nova

Els motius de l'infant

Si l'infant ho desitgés, podria volar al cel en aquest moment.

No és sense motius que no es deixa. Li plau de recolzar el seu cap al pit de la mare, i no podria suportar de perdre-la de vista.

L'infant coneix tota mena de sàvies paraules, encara que pocs en la terra podrien copsar-ne tot el sentit.

No és sense motius que mai no desitja enraonar.

L'única cosa que vol és aprendre de llavis d'ella les paraules de la mare. Per això sembla tan innocent...

Joguines

Que feliç que ets, infant, assegut a terra,

jugant tot el matí amb un branquilló trencat!

Enfeinat amb els meus càlculs somric del teu joc i vaig afegint xifres mentre s'escolen les hores.

Potser tu m'esguardes i penses:

«Amb quin joc tan estúpid fas malbé el teu matí?»

Infant, jo he oblidat l'art d'abstreure'm en bastonets i pastissos de fang.

Cerco joguines costoses i aferro pilots d'or i argent.

Tu crees amb el que trobes els teus jocs joiosos, jo despenc el meu temps i la meva força per coses que mai no puc assolir.

Lluito per travessar el mar del desig amb la meva fràgil canoa i oblidó que, també jo estic jugant un joc.

El darrer tracte

Un matí anava jo per la pedregosa carretera,

quan espasa en mà, va arribar el Rei en la seva carrossa.

«Vine i compra'm!», vaig cridar. El Rei em va agafar de la mà i em va dir:

«Sóc poderós, puc comprar-te amb el meu poder».

Però de res no li va valer el seu poder

i es va allunyar amb la seva carrossa.

Les cases estaven tancades al sol del migdia

i jo vagava pel carreró retorçat

quan un vell carregat amb un sac d'or em va sortir a l'encontre.

Va dubtar un moment, i em va dir: «Sóc ric, puc comprar-te amb els meus diners».

Una a una va sospesar les seves monedes.

Però jo li vaig girar l'esquena i me'n vaig anar.

Era de nit i la vegetació del jardí estava tota en flor.

Una noia gentil va aparèixer davant meu, i em va dir:

«Et compro amb el meu somriure».

Però el seu somriure va empal·lidir

i es va esborrar en les seves llàgrimes. I se'n va tornar sola una altra vegada a l'ombra.

El sol lluïa a la sorra i les onades del mar es trencaven capriciosament.

Un nen estava assegut a la platja jugant amb les petxines.

Va aixecar el cap i, com si em conegués, em va dir:

«Et compro per no-res».

Des que vaig fer aquest tracte, tot jugant, ja sóc lliure.

Gitanjali, L

Jo anava captant de porta en porta, pel camí del poble, quan el teu carro d'or aparegué com un somni esplèndid, i em demanava qui podia ser aquell rei de tots els reis. Pensava que ja s'havien acabat els mals dies i estava a punt d'esperar la riquesa.

La carrossa s'aturà allí al meu costat. Em vas mirar i vas baixar amb un somriure. Jo sentia que la felicitat de la meua vida havia arribat finalment. Tot d'una, llavors, vas estendre la teva mà dreta cap a mi i vas dir-me: "Què tens per donar-me?"

Quin acudit era aquest de parar la mà per demanar al captaire? Em sentia perplex i vaig treure a poc a poc del meu sac un granet de blat i te'l vaig donar.

Però quina no fou la meua sorpresa al captard, quan vaig buidar a terra el meu sac i vaig trobar un granet d'or enmig de la misèria del pilot! Com vaig plorar amargament per no haver estat capaç de donar-t'ho tot!

Gitanjali, XCIII, XCIV

Quan arribi la mort
i em digui molt baixet:
«S'ha acabat el teu temps»,
vull poder-li respondre:
«No només he viscut,
he viscut en l'amor».

Ella em preguntarà:
«Perdurarà el teu cant?»
I jo li respondré:
«No ho sé;
però sé, això sí,
que cantant m'he trobat,
sovint,
amb l'infinit».

Digueu-me adéu, germans, ja he pres comiat!
Us saludo a tots i me'n vaig.
Us retorno les claus de la meua porta
i us dono tots els drets a la meua casa.
Només us demano les vostres darreres paraules d'afecte.

Hem estat veïns molt de temps,
però he rebut més del que podia donar.
Ara clareja el dia i s'ha apagat la llàntia
que il·lumina el meu racó més fosc.
He estat requerit, i estic preparat per al meu viatge.

Al moment de la meua partença,
desitgeu-me bona sort, amics meus
El cel s'enrogeix amb l'aurora i és bell el meu camí.
No em pregunteu què m'emporto.
Començo el meu viatge amb les mans buides i el cor ple d'esperança.

Per més que trobaré perills en la meua ruta,
el meu esperit no sent temor.

Gitanjali, XCIX

Quan hagi de deixar el timó, sabré que haurà arribat l'hora que l'agafis Tu. El que s'hagi de fer es farà al punt. A què porta aquesta lluita?

Doncs deixa ja les mans, cor meu, i accepta calladament la teva derrota: considera quina sort la teva de quedar-te tan bé, on et trobes tan tranquil!

Per encendre les meves llànties que apaga cada ventijol m'oblido una i altra vegada de tota la resta.

Però vaig a fer el que és el meu deure i esperaré a les fosques en la meva catifa estesa a terra; i quan Tu vulguis, Senyor meu, vine en silenci i seu amb mi, aquí tens el seient.

El Jardiner, 75

Al punt de la mitja nit, l'home que volia ésser ermità digué:

«És hora que deixi la meva llar i vagi a la recerca de Déu. Qui m'ha entretingut ací tant de temps?»

Déu murmurà: «Jo.» Però l'home tenia les orelles closes.

En un costat del llit dormia plàcidament la seva dona, amb un infant adormit sobre el pit.

L'home digué: «Qui sou vosaltres, que m'heu enganyat durant tant de temps?»

La veu respongué novament: «Ells són Déu», però ell no ho sentí.

L'infant plorà en somnis i s'estrenyí contra la seva mare.

Déu manà: «Detura't, foll, no deixis la teva llar», però l'home tampoc no l'escoltà.

Déu sospirà, aleshores: «Per què el meu servent vol venir a mi, abandonant-me?»

El Jardiner, 85

Qui sou vós, lector, llegint els meus poemes cent anys més tard?

No puc enviar-vos ni una sola flor d'aquest tresor de primavera, ni una sola guspira d'or dels núvols llunyans.

Obriu la porta i mireu a fora.

Colliu al vostre jardí florit perfumades recordances de les flors que vivien cent anys abans.

I tant de bo que pugueu sentir amb l'alegria del vostre cor, l'alegria viva que cantava un matí de primavera, enviant la seva veu joiosa a través de cent anys.

Antologia de frases (recollides d'ací o d'allà durant tota una vida)

1. ¿Què és això que m'oprimeix: La meva ànima que prova de sortir enfora, o l'ànima del món que truca al meu cor demanant entrada?
2. "He perdut la meva gota de rosada", es plany la flor al cel del matí, que ha perdut totes les seves estrelles.
3. "Tu ets la gran gota de rosada sota la fulla de lotus, jo la més petita damunt d'ella", diu al llac la gota de rosada.
4. Agraeixo no ser una de les rodes del poder, sinó una de les criatures que elles esclafen.
5. Algun dia sabrem que la mort no pot mai robar-nos res del que la nostra ànima ha guanyat, perquè els seus guanys formen part d'ella mateixa.

6. Allò que tu ets, no ho pots veure; allò que tu veus és la teva ombra.
7. Amor! Quan vénis portant a la mà l'encesa llàntia del dolor, puc veure't el rostre i comprenc que ets la felicitat.
8. Aquell que desitja fer el bé truca a la porta, aquell que estima, la troba oberta.
9. Aquell qui es preocupa massa per fer el bé no té temps per a ésser bo.
10. Aquells que poden veure saben que els homes estan íntimament units entre sí; que quan feriu a altres, sofriu la mateixa ferida de retop.
11. Aquells qui ho tenen tot, però no a Vós, Déu meu, se'n riuen d'aquells qui no tenen res, sinó a Vós.
12. Aquest món és el món de les furioses tempestes, amansides amb música de la bellesa.
13. Aquest que parla tant està completament buit; ja saps que el càntir buit és el que fa més soroll.
14. Beneït aquell la fama del qual no ofusca la veritat.
15. Busca't, oh Bellesa!, en l'amor, no en l'adulació del teu mirall.
16. Cada infant, en néixer, ens porta el missatge que Déu no ha perdut encara l'esperança en els homes.
17. Calla, cor meu, aquests arbres estan pregant.
18. Cerques l'alegria al teu voltant i en el món. No saps que només neix en el fons del cor?
19. Com cap al tard entre els arbres silenciosos, la meva pena, callant, es va fent pau en el meu cor.
20. Com el vespre entre els arbres silenciosos, la meva pena, tot callant, es va tornant pau en el meu cor.
21. Com més grans som en humilitat, més a prop som de la grandesa.
22. Com un mar, la mort canta nit i dia la seva cançó sense fi, entorn de l'assolellada illa de la vida.
23. Companys, amics, veniu silenciosament i asseieu-vos ací.
24. Convertiu un arbre en llenya i podrà cremar per a vosaltres; però ja no produirà flors ni fruits.
25. Deixa'm només una mica de mi mateix perquè pugui dir-te el meu tot.
26. Déu em respecta quan treballo, però m'estima quan canto.
27. Déu ens mostra el seu gran poder en l'oreig suau, no en la tempesta.
28. Déu es pot cansar de grans imperis, però mai no es cansa de petites flors.
29. Déu espera fins que l'home es fa altra vegada infant en la saviesa.
30. Déu espera recobrar les seves pròpies flors com a presents de les mans de l'home.
31. Déu li diu a l'home: "Et faig mal perquè et guareixo, t'envio el meu càstig perquè t'estimo".
32. Déu prefereix la llum de la llàntia de l'home a la de les seves pròpies estrelles.
33. Déu s'avergonyeix quan el pròsper es vanaglorieja de ser especialment afavorit por ell.
34. Diré el Teu nom en la meva soledat, assegut entre les ombres dels meus callats pensaments... I el diré sense paraules, i sense raó, com un infant que crida la seva mare cent vegades, content només de poder dir: "Mare".

35. Dona! Quan la gràcia dels teus dits tocà les meves coses, l'ordre en sorgí com una música.
36. Dormia i vaig somniar que la vida era goig. Em vaig despertar i vaig veure que la vida era servei. Vaig servir i em vaig adonar que el servei era goig.
37. El bé pot resistir derrotes; el mal, no.
38. El corrent de la veritat s'escampa pels canals dels errors.
39. El jutge està més lligat per la seva mateixa llei que no el presoner.
40. El món es treu la seva màscara de grandesa davant de qui sap estimar-lo. S'empetiteix com una cançó, com un bes de l'eternitat.
41. El món no es vessa perquè la mort no és cap esquerra.
42. El pardal sent llàstima del gall d'indi, carregat així amb la seva cua.
43. El qui s'ocupa massa de fer el bé no té temps de ser bo.
44. El repòs pertany al treball com les parpelles als ulls.
45. El segell de la Mort dóna preu a la moneda de la Vida i fa possible de comprar amb ella el que realment té valor.
46. El silenci de Déu fa madurar amb paraules els pensaments dels homes.
47. El silenci de la nit s'encén com una llàntia amb la llum de la via làctia.
48. El silenci portarà la teva veu com el niu que serva els ocells adormits
49. El teu ídol s'ha desfet en pols, perquè sàpigues que la pols de Déu és més gran que el teu ídol.
50. El tresor de la castedat ve de l'abundància de l'amor.
51. Els consells són com la neu: com més suaus cauen, més arreen.
52. Els homes estimen llurs terres i cada amor nacional només ha donat origen a l'odi i al recel entre les nacions. El món espera una nació que estimi Déu, no a si mateixa. Només ella podrà ser acceptada pels homes de totes les nacions.
53. Els homes són cruels, però l'home és bo.
54. Els nostres noms són com la llum que brilla de nit en les onades del mar i mor després sense deixar rastre.
55. En la teva rialla, Dona, tens la música de la font de la vida.
56. Encara que arrenquis els seus pètals no podràs prendre la bellesa de la flor.
57. Encara que he sofert, i m'he desesperat, i he conegut la mort, estic joiós de viure en aquest gran món.
58. És fàcil de parlar quan hom no vol dir tota la veritat.
59. Fer preguntes és prova que es pensa.
60. Feu que visqui en la veritat, Senyor, perquè se'm faci veritat la mort.
61. He perdut la meva gota de rosada! Diu la flor al cel de l'albada, que ha perdut tots els seus estels.
62. I am able to love my God because he gives me freedom to deny him. [Puc estimar el meu Déu perquè em deixa la llibertat de negar-lo].
63. Jo deixo als qui estimo les petites coses; les coses grans són per a tothom.
64. La cançó de l'ocell és el tornaveu de la llum del matí enviat per la terra.

65. La cançó sent l'infinit en l'aire; la pintura en la terra; però la poesia, en l'aire i en la terra. Perquè les seves paraules tenen sentit que camina i música que vola.
66. La fe és l'ocell que canta quan l'aurora és fosca.
67. La fulla esdevé flor quan estima. La flor esdevé fruit quan adora.
68. La lloança m'avergonyeix perquè la desitjo en secret.
69. La llum del teu sol somriu damunt els dies hivernals del meu cor, sense dubtar mai de les seves flors de primavera.
70. La meva vanitat de poeta es mor de vergonya davant vós, Senyor, poeta meu. Aquí em teniu, assegut als vostres peus. Deixeu-me només fer recta la meva vida senzilla, com un flaviol de canya, perquè Vós l'ompliu de música.
71. La nit obre, en secret, les flors.
72. La nostra funció no és tenir, sinó ser.
73. La pàtria no és la terra. Els homes que la terra nodreix són la pàtria.
74. La pols de les paraules inútils s'agafa a tu. Renta la teva ànima amb silenci.
75. La silenciosa nit té la bellesa de la mare, i el dia sorollós, la de l'infant.
76. La tempesta d'anit ha coronat de daurada pau aquest matí.
77. La terra és insultada i ofereix les seves flors per torna.
78. La veritable amistat és com la fosforescència, resplendeix millor quan tot s'ha enfosquit.
79. La veritat aixeca contra ella mateixa la tempesta que escamparà arreu les seves llavors.
80. La veritat no es troba de part del qui cridi més.
81. La vida ens ha estat donada, però només la mereixem donant-la.
82. La vida és la constant sorpresa de saber que existeixo.
83. La vida flueix com els rius i ningú no es pot banyar dues vegades a la mateixa aigua.
84. La vida s'ha fet més rica amb tot l'amor que s'ha perdut.
85. L'amor és el significat últim de tot el que ens envolta. No és un simple sentiment, és la veritat, és l'alegria que es troba en l'origen de tota creació.
86. L'amor és la vida en la seva plenitud com la copa amb el seu vi.
87. L'arc li xiuxiueja a la fletxa, abans de llançar-la: "La teva llibertat és la meva".
88. L'arrel amagada no demana cap premi per omplir de fruits les branques.
89. Les arrels fan les branques fruitoses des de sota la terra, i no n'esperen cap guardó.
90. Les paraules van al cor quan han sortit del cor.
91. L'home en la seva essència no ha de ser esclau, ni de si mateix ni dels altres, sinó un amant. El seu únic fi és en l'amor.
92. L'home no es revela en la seva història, sinó que lluita a través d'ella.
93. L'home que ha de demanar amor és el més miserable de tots els captaires.
94. L'home s'endinsa en la multitud per ofegar el clam del seu propi silenci.
95. L'home, quan és animal, és pitjor que l'animal.
96. L'ocell d'una alba primerenca ve al niu del meu silenci en la foscor del capvespre.
97. L'ocell voldria ser núvol. El núvol voldria ser ocell.

98. L'oci pertany al treball com les parpelles als ulls.
99. Llegim malament el món i després diem que ens enganya.
100. Meneu-me al centre del vostre silenci per omplir el meu cor amb cançons.
101. Molts de nosaltres entenem conceptes com el compromís, el coratge i l'amor, però en realitat saber és fer. Fer porta la comprensió, i les accions converteixen coneixements en saviesa. No puc travessar el mar simplement mirant l'aigua.
102. Moriré i tornaré a morir, per conèixer que la vida és inexhaurible.
103. No admeto que la veritat estigui de part del qui més crida.
104. No culpis el teu menjar, si no tens gana.
105. No és possible tocar el pètal d'una flor sense que un estel s'estremeixi.
106. No és tasca fàcil dirigir homes; empènyer-los, en canvi, és molt senzill.
107. No hi ha més que una història: La història de l'home. Totes les històries nacionals no són més que capítols de la major.
108. No hi ha núvol per negre que sigui que no tingui una vora platejada.
109. No importa allò que sentim o sapiguem, no importen les nostres dots potencials o talents, només l'acció els dona vida.
110. No per créixer en poder pot arribar a la veritat allò que és fals.
111. No posis el teu amor sobre un precipici perquè sigui alt.
112. No s'ha d'apartar ningú per fer-nos lloc; que quan l'amor prepara el seu seient, l'està preparant per a tots.
113. No t'entretinguis a collir flors per guardar-les, ans bé segueix caminant i les flors alegraran el teu camí.
114. No tingueu por de mi, tímids pensaments. Sóc solament un poeta.
115. No us demano que vingueu a la meva llar. Veniu, Amor meu, a la meva infinita solitud.
116. No va ser el martell qui va polir aquestes pedres, sinó l'aigua, amb la seva suavitat, la seva dansa i el seu dringar. On la duresa només destrueix, la suavitat hi aconsegueix esculpir.
117. Només jo tinc el dret de corregir, doncs només pot castigar qui estima.
118. Per a assolir el moment de la realització has de travessar el desert dels anys estèrils.
119. Per als homes acceptar és donar; per a les dones, donar és rebre.
120. Quan anava d'aquí cap allà, sense arribar enlloc, estava cansat de tu, camí; però ara que em portes a tot arreu em sento el teu enamorat
121. Quan el camí em cansa, amic meu, ja no et demano que em parlis, sinó que em donis la mà.
122. Quan jo seré mort, guarda una paraula per a mi en el teu silenci, oh Món; "He estimat".
123. Quan la meua veu calli amb la mort, el meu cor et seguirà parlant.
124. Quan seran entonades totes les cordes de la meua vida, Mestre, cada freqüència dels vostres dits, hi farà vibrar la música de l'amor.
125. Quan va somriure l'home, el món el va estimar. Quan va riure, li va tenir por.
126. Que la vida sigui bella com las flors de primavera i bella la mort com les fulles de tardor.
127. Que l'amor pot sempre perdre's és un fet que no podem acceptar com una veritat.

- 128.Sempre l'etern dilema: diuen que per viure per la bondat, la veritat i la bellesa s'han de tenir diners, i per conquerir els diners s'ha d'usar la maldat, la mentida i la lletjor. I no.
- 129.Si plores de nit perquè no hi ha sol, les llàgrimes no et deixaran veure els estels.
- 130.Si tanqueu la porta a tots els errors, també la veritat es quedarà fora.
- 131.Sigui aquesta la meva darrera paraula: que confio en el vostre amor.
- 132.Sobre les onades de la vida, en la remor del vent i de l'aigua, el pensament del poeta està sempre surant i ballant.
- 133.Tinc la meva pròpia visió de l'optimisme. Quan una porta es tanca, una altra s'obrirà i apareixeran coses meravelloses.
- 134.Vivim en aquest món quan l'estimem.

Rabindranath Tagore, poeta y pedagogo que cree en la esperanza

Resumen: Este artículo proviene de la conferencia que el autor dictó el 24 de abril de 2014, dentro de la Jornada Esperanza, ilusión y utopía en educación, que tuvo lugar en la Universidad de Barcelona. Después de preguntarse si el pensamiento de Tagore ha pasado de moda, el autor dibuja un esbozo biográfico de este pensador que estableció puentes de diálogo y comunicación entre Oriente y Occidente. Igualmente, se aproxima a la obra literaria y ensayística de Tagore, a la vez que sistematiza sus principios pedagógicos y didácticos. También aborda la vocación cosmopolita y universal de Tagore, sin descuidar sus ideales de pacifismo, amor universal y esperanza. El artículo se completa con una extensa bibliografía y otros anexos.

Palabras clave: Tagore, pedagogía, hinduismo, pacifismo, esperanza, Gandhi

Joan Mallart. Rabindranath Tagore, poète et pédagogue qui croit en l'espoir

Résumé: Cet article est extrait de la conférence prononcée par l'auteur le 24 avril 2014, à l'occasion de la journée « Espoir, illusion et utopie dans l'éducation » qui s'est tenue à l'Université de Barcelone. Après se demander si la pensée de Tagore est démodée, l'auteur esquisse la biographie de ce penseur qui a construit des ponts de dialogue et de communication entre Orient et Occident. Il aborde également l'œuvre littéraire et les essais de Tagore, tout en systématisant ses principes pédagogiques et didactiques. Il traite également de la vocation cosmopolite et universelle de Tagore, sans négliger ses idéaux de pacifisme, d'amour universel et d'espoir. L'article est accompagné d'une large bibliographie et d'autres annexes.

Mots clés: Tagore, pédagogie, hindouisme, pacifisme, espoir, Gandhi

Rabindranath Tagore: the poet and pedagogue who believed in hope

Abstract: This paper was read by the author at the series of lectures titled *Esperança, il·lusió i utopia en educació* ('Hope, happiness and utopia in education'), delivered at the University of Barcelona on 24 April 2014. After reflecting on whether Tagore's work continues to be relevant today, Mallart offers a general profile of the Indian writer and the common ground he established between eastern and western thought. He then looks at Tagore's literary works and essays and examines his pedagogic and teaching principles. Finally he considers Tagore's cosmopolitan humanism and ideas about pacifism, universal love and hope. The article is accompanied by an extensive reading list and other appendices.

Key words: Tagore, pedagogy, Hinduism, pacifism, hope, Gandhi